

11. Усанова В.А. Конституционное право человека на самозащиту в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук / В.А. Усанова. – Волгоград, 2003. – 198 с.

12. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

14. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

15. Філософія права : навчальний посібник / Костицький М.В., Чміля Б.Ф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.br.com.ua/themes/341/379>

Рассмотрена сущность права граждан на самозащиту как основная гарантия их безопасности. Определены характерные признаки права граждан на самозащиту. Проанализировано действующее законодательство, регулирующие вопросы самозащиты, а также определяющие меры по его применению.

**Ключевые слова:** самозащита, противоправные посягательства, защита прав и свобод, общественно опасное покушение, прекращение посягательства, формы, способы, средства самозащиты.

**Zhuravel' O.A. Citizens' right to self-defence as main guarantee of their security.** The article deals with the essence of citizens' right to self-defense as the main guarantee of their security. The characteristic features of the citizens' right to self-defense are defined. The existing legislation regulating self-defense issues, as well as determining measures for its application, has been analyzed.

**Keywords:** self-defense, illegal encroachments, protection of rights and freedoms, socially dangerous assault, cessation of encroachment, forms, ways, means of self-defense.

Надійшла до редакції 29.06.2017

**Прокудін О.С.**

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)

УДК 351.75

## **НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ ДО ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ (БАЗОВИЙ РІВЕНЬ)**

Розглянуто нормативно-правове забезпечення підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань.

**Ключові слова:** сили охорони правопорядку, нормативно-правове забезпечення, підготовка особового складу, базовий рівень, службово-бойова діяльність.

**Постановка проблеми.** В умовах становлення України як демократичної держави, її інтеграції до євроатлантичних і європейських структур (відповідність роботи правоохоронних органів європейським стандартам правоохоронної діяльності) кількість та якість загроз та небезпек, а також їх різноманітність суттєво збільшується. Через це проблема забезпечення внутрішньої безпеки є актуальною, а її розв'язання пов'язано з необхідністю розроблення чіткої концепції забезпечення силами охорони правопорядку внутрішньої безпеки держави.

Забезпечення внутрішньої безпеки держави силами охорони правопорядку не розглядається як єдине ціле ні у законодавстві, ні у спеціальній літературі. Постійні зміни у правовому регулюванні відносин, що виникають у сфері правоохоронної діяльності сил охорони правопорядку, перегляд їх завдань та вжиття заходів щодо усунення (нейтралізації) саме внутрішніх загроз свідчать про необхідність реформування сектора безпеки держави.

В умовах реформування діяльності правоохоронних органів особливу увагу привертають питання кадрового забезпечення та належної професійної підготовки особового складу.

Необхідність вдосконалення професійної підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку визначає актуальність і важливість всебічного наукового дослідження нормативно-правового забезпечення професійного навчання. Саме підвищення рівня підготовки особового складу сил охорони правопорядку до виконання відповідних завдань дозволить успішно вирішувати проблеми забезпечення внутрішньої безпеки держави.

Таким чином, набуття теоретичних знань і формування практичних умінь та навичок (компетенцій), необхідних для виконання повноважень, є першочерговим завданням та предметом наукової дискусії, що і обумовило вибір теми статті.

**Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** Окремі аспекти підготовки особового складу сил охорони правопорядку до забезпечення внутрішньої безпеки України розглядалися у роботах В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, О.В. Балдинюка, С.Д. Білоцького, В.М. Вакулича, М.Я. Гуцмана, В.І. Дяченка, В.О. Заросила, Н.А. Зелінської, Ю.А. Іванова, О.Г. Комісарова, С.О. Кузніченка, В.М. Лисика, М.М. Пендюри, О.В. Пулима, В.Х. Ярмачі. У свою чергу, тактичні засади службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку розглядалися в роботах Ю.В. Аллерова, О.С. Бандурки, Ю.П. Бабкова, В.М. Бацамута, С.В. Белая, А.В. Дацюка, І.І. Іжніна, І.О. Кириченка, С.Є. Кучерини, О.В. Лавніченка, О.О. Луника, І.І. Мусієнка, В.І. Пінцака, С.В. Сірого, С.В. Стасюка, Т.А. Сутюшева, Д.М. Шлапаченка, О.М. Шмакова, А.В. Шумки та ін.

**Мета** дослідження полягає в аналізі чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів у сфері підготовки особового складу сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України та формування пропозицій до її вдосконалення.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз нормативно-правових актів, що регламентують оперативно-службову і службово-бойову діяльність сил охорони правопорядку, дозволяє зробити висновок, що питання професійного навчання особового складу до виконання службово-бойових завдань, за деякими винятками, на законодавчому рівні врегульовані недостатньо.

Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України», особовий склад Національної гвардії України складається з військовослужбовців та працівників.

Національна гвардія України комплектується військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом та за призовом [1, ст. 9].

Підготовка кадрів для Національної гвардії України включає в себе підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації осіб рядового, сержантського, старшинського і офіцерського складу та особового складу, який виконує завдання з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів, а також проходження підготовки і зборів резервістами.

Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації осіб офіцерського складу для Національної гвардії України проводиться згідно із законодавством України у вищих військових навчальних закладах Національної гвардії України, інших вищих навчальних закладах, а також за кордоном.

Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації особового складу Національної гвардії України, який виконує завдання з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів, проводиться на договірних засадах у навчальних закладах (центрах) державної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців фізичного захисту, обліку та контролю ядерних матеріалів.

Підготовка рядового, сержантського і старшинського складу проводиться у відповідних навчальних військових частинах (центрах) Національної гвардії України, а також на договірних засадах у навчальних частинах Збройних Сил України чи правоохоронних органів спеціального призначення та навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України [1, ст. 10].

Порядок проходження підготовки і зборів резервістами Національної гвардії України встановлюється Положенням про проходження громадянами України служби у військовому резерві Національної гвардії України і полягає у виконанні резервістами службових обов'язків відповідно до завдань, покладених на орган військового управління, з'єднання, військові частини, навчальні заклади та установи Національної гвардії України, в яких вони проходять службу у військовому резерві на відповідних посадах, згідно з вимогами законодавства та умовами контракту [2, п. 6].

Стандарти вищої освіти за кожною військовою спеціальністю, за якою здійснюється підготовка фахівців для Національної гвардії України, розроб-

ляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій Міністерства внутрішніх справ України та погоджує Міністерство оборони України [1, ст. 10].

Для резервістів, прийнятих на службу у військовому резерві з числа військовозобов'язаних (у тому числі жінок), які не мають досвіду військової служби, підготовка у навчальних центрах Національної гвардії України є обов'язковою.

Резервісти з числа осіб офіцерського складу, які не мають досвіду військової служби, проходять підготовку при вищих військових навчальних закладах Національної гвардії України.

Резервісти, прийняті на службу у військовому резерві з числа військовозобов'язаних (у тому числі жінок), які мають досвід військової служби та прийняті на цю службу не за основною військово-обліковою спеціальністю, проходять перепідготовку у навчальних центрах Національної гвардії України, а резервісти з числа осіб офіцерського складу – при вищих навчальних закладах Національної гвардії України.

Резервісти, які прослужили у військовому резерві не менше одного року, можуть підвищувати свою кваліфікацію у зв'язку зі службовою необхідністю.

Подальша підготовка резервістів здійснюється на навчальних та перевірочних зборах у складі штатних підрозділів військових частин, в яких вони проходять службу у військовому резерві, за програмами підготовки, у порядку, встановленому Головним управлінням Національної гвардії України.

Норми закону України «Про службу безпеки України» визначають, що професійна освіта кадрів для Служби безпеки України здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту» та інших актів законодавства та включає в себе підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації [3, ст. 22].

Ст. 17 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» визначає, що підготовка кадрів для Державної прикордонної служби України включає в себе підготовку перепідготовку та підвищення кваліфікації особового складу та проводиться у навчальних закладах Державної прикордонної служби України та в інших навчальних закладах [4, ст. 17].

З прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» на законодавчому рівні було закріплено особливості професійного навчання поліцейських.

Відповідно до ст. 72 Закону України «Про Національну поліцію», професійне навчання поліцейських складається з такого:

*Первинна професійна підготовка.* Поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України [5, ст. 73; 6, п. 2 Р 1].

Професійна підготовка проводиться на базі вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання та установ (закладів) Національної поліції, що діють для забезпечення організації відповідної спеціальної підготовки поліцейських, уперше прийнятих на службу в поліції, а також підви-

щення кваліфікації і перепідготовки молодшого складу поліції, проведення окремих видів службової підготовки поліцейських [6, п. 3 Р 1].

*Підготовка у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання.* Підготовка фахівців за державним замовленням у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, проводиться на підставі контракту про здобуття освіти, який укладається між навчальним закладом, відповідним органом поліції та особою, яка навчається [5, ст. 74].

*Післядипломна освіта.* Післядипломна освіта поліцейських здійснюється на загальних засадах, визначених Законом України «Про вищу освіту», з урахуванням особливостей, визначених цим Законом, і складається зі:

- спеціалізації – складова спеціальності, що передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки працівників поліції;

- перепідготовки – професійне навчання, спрямоване на оволодіння працівниками поліції іншою професією;

- підвищення кваліфікації – підвищення рівня готовності працівника поліції до виконання її професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань;

- стажування – набуття працівником поліції досвіду виконання завдань і обов'язків певної професійної діяльності або галузі знань.

Післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в навчальних закладах у очній (денна, вечірня), або заочній (дистанційна) формах навчання, у тому числі на договірних умовах.

*Службова підготовка* – система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності [5, п. 4 ч. 1 ст. 72]. До видів службової підготовки належать такі:

Функціональна підготовка – це комплекс заходів, спрямований на набуття і вдосконалення поліцейським знань, умінь та навичок у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності, необхідних для успішного виконання ним службових обов'язків [7, п. 6 Р. 1].

Загальнопрофільна підготовка – це комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення поліцейським умінь та навичок практичного застосування теоретичних знань щодо формування готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику, а також надання домедичної допомоги в процесі виконання службових завдань [7, п. 6 Р. 1].

Тактична підготовка – це комплекс заходів, спрямований на набуття і вдосконалення поліцейським навичок практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання конкретних подій з подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях рі-

зних ступенів ризику [7, п. 6 Р.1].

Заняття з тактичної підготовки організуються та проводяться в навчальних групах за місцем служби, на навчальних зборах з обов'язковим урахуванням покладених на підрозділи поліції завдань та особливостей їх службової діяльності, географічних умов, рівня підготовленості поліцейських, психологічних та морально-ділових якостей, а також досвіду, набутого під час проведення спеціальних операцій.

Навчання має бути практично спрямованим (*не менше 90 відсотків загального навчального часу з цього виду підготовки*) і розрахованим на набуття стійких навичок щодо дій поліцейських у звичайних умовах і в критичних ситуаціях [7, п. 3 Р. 6].

Заняття з тактичної підготовки проводяться на спеціально обладнаних тактичних містечках (полігонах), у тирах (стрільбищах) та спортивних залах (майданчиках). Під час проведення практичних занять поліцейські екіпіруються озброєнням (страйкбольними або пейнтбольними приладами), спеціальними засобами індивідуального захисту та активної оборони, технічними засобами зв'язку тощо.

Вогнева підготовка – це комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо.

Навчання повинно бути практично спрямованим (*не менше 80 відсотків загального навчального часу з цього виду підготовки*) [7, п. 3 Р. 8].

Фізична підготовка – це комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Складовими елементами фізичної підготовки є загальна фізична підготовка та тактика самозахисту та особистої безпеки.

Навчання повинно бути практично спрямованим (*не менше 90 відсотків загального навчального часу з цього виду підготовки*) [7, п. 4 Р. 9].

Усі види службової підготовки є взаємопов'язаними між собою.

Аналізуючи досвід службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку під час проведення антитерористичної операції, спеціальних операцій по затриманню озброєних злочинців, ліквідації масових заворушень тощо, слід акцентувати увагу на проблемних питаннях професійної підготовки особового складу до дій в особливих умовах, яка, на нашу думку, повинна складатися із трьох блоків:

1. Базовий рівень (первинна професійна підготовка, підготовка у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання).

2. Підготовка до виконання службово-бойових завдань (у системі службової підготовки).

3. Підготовка до певної спеціальної операції (в системі службової під-

готовки).

Зазначене надає підстави стверджувати, що нормативно-правове забезпечення підготовки особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань має загальні закономірності для усіх суб'єктів службово-бойової діяльності та спрямована на набуття компетенцій, необхідних для виконання повноважень, покладених на них законодавством.

**Висновки.** Підготовку особового складу підрозділів сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань, на наш погляд, слід розглядати як поетапний, цілеспрямований процес набуття компетенцій, який вимагає комплексного вивчення та ступеневого формування спеціальних знань та навичок, необхідних для виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань.

Нормативно-правове забезпечення підготовки особового складу сил охорони правопорядку на сьогодні представляє собою систему законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють професійне навчання особового складу сил охорони правопорядку на трирівневій основі:

1. Первинна професійна підготовка особового складу та підготовка у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання (базовий рівень) – передбачає набуття загальних компетенцій, необхідних для виконання службових обов'язків відповідного суб'єкта службово-бойової діяльності.

2. Підготовка до виконання службово-бойових завдань (у системі службової підготовки) – передбачає набуття компетенцій особовим складом щодо дій у кризових ситуаціях, які загрожують національній безпеці. Може відбуватися під час повсякденної службової підготовки особового складу спеціальних підрозділів, професійної підготовки спеціальних підрозділів, оперативно-тактичних, тактико-спеціальних та командно-штабних навчань.

3. Підготовка до певної спеціальної операції (в системі службової підготовки) – передбачає ціленаправлену підготовку певного особового складу до проведення спеціальної операції з урахуванням оперативної обстановки, особливостей суб'єкта та об'єкта, наявних ресурсів тощо.

#### ***Бібліографічні посилання***

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII // ВВР України. – 2014. – № 17. – Ст. 594 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/876-18/page>.

2. Про Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві Національної гвардії України : Указ Президента України від 10 серпня 2012 року №470/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/470/2012>.

3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII // ВВР України. – 1992. – № 27. – Ст. 382 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/page>.

4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003

року № 661-IV // ВВР України. – 2003. – № 27. – Ст. 208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/661-15>

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // ВВР України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page>.

6. Про затвердження Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції : наказ МВС України від 16 лютого 2016 року № 105 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16/paran14#n14>.

7. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50.

**Prokudin O.S. Normative and legal support of training the of law enforcement forces to carry out combat missions service and internal security ukraine (basic level).** In the article through the prism of the formation of Ukraine as a democratic state, its integration into the Euro-Atlantic and European structures (compliance of law enforcement agencies with the European standards of law-enforcement activity), the number and quality of threats and dangers, as well as their diversity, the problem of normative-legal provision of the basic level of professional training units Forces of law enforcement to perform military and combat tasks to ensure Ukraine's internal security against unlawful attacks, which is ak In the light of the reformation of the security sector of the state, and its solution is connected with the necessity of developing a clear concept of providing state security forces with law enforcement.

The analysis of legislative and sub-normative legal acts regulating the operative-service and service-fighting activities of the forces of law and order protection gives grounds to assert that the normative-legal provision of training of personnel of units of the forces of law and order protection to perform service and combat tasks for ensuring internal security of Ukraine from unlawful Encroachment has general patterns for all subjects of military and combat activity, and is aimed at acquiring the competencies necessary for the implementation of The powers entrusted to them by law.

The training of the personnel of the units of the law enforcement forces should be considered as a phased, purposeful process of obtaining competencies, which requires a comprehensive study and the gradual formation of special knowledge and skills necessary for carrying out operational-service and military-combat missions.

The legal and regulatory framework for the training of the personnel of the law enforcement forces is a system of legislative and regulatory legal acts regulating professional training of the personnel of the forces of law and order protection on a three-level basis:

1. Primary vocational training of personnel and training in higher education institutions with specific training conditions (basic level) - which provides for the acquisition of general competencies necessary for the performance of official duties of the relevant subject of military service activities;

2. Preparation for performing military-combat tasks (in the system of professional training) - involves the acquisition of competencies by the personnel for actions in crisis situations that threaten national security. May take place during the daily training of personnel of special units, training of special units, operational-tactical, tactical-special and command-staff exercises;

3. Preparation for a particular special operation (in the system of training) - involves the targeted training of a certain personnel before carrying out a special operation, taking into account the operational environment, the features of the subject and object, available resources, etc

**Keywords:** *forces of law enforcement, regulatory support, training of personnel, the basic level, military and combat activities.*